04-05.02.26р. 35гр. укр. літ.

Доброго дня! Тема уроку. Участь українських письменників у Другій світовій війні. Трагічна творча біографія О. Довженка. Джерело вивчення історії його життя і трагічної доби - «Щоденник»

Увага! Виконані завдання надсилати за електронною адресою: moshev2020@icloud.com

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

- Перегляньте відеофрагмент. Українські письменники в Другій світовій війні. Особливості літератури цього періоду. О. Довженко https://www.youtube.com/watch?v=ehT4v6aWIeQ
- 2. Перегляньте відеофрагмент. Обличчя української історії. Олександр Довженко https://www.youtube.com/watch?v=Qo0kIxOFzXM

Свій «Щоденник» О. П. Довженко розпочав вести під час війни. З його сторінок перед нами постає справжній митець, патріот. Як відомо, щоденники належать до епістолярного типу творів. І за життя письменників вони, як правило, не публікуються.

Слово «езотеричний» означає той, що містить внутрішній, глибинний або таємний, прихований зміст:

О. Галич виділяє такі ознаки щоденника: відсутність єдиного сюжету, спільного ідейного змісту, розрізненість, різностильовість записів. Норма цього жанру — уривчастість оповіді, наявність якоїсь недомовленості. Особливістю Довженкового «Щоденника» є те, що в цій глибоко особистій речі ми не знаходимо розповіді про власне життя. Тут — роздуми про долю різного народу, про те, як допомогти йому в трагічний час, як застерегти від помилок.

Уперше «Щоденник» опубліковано у 1962 році в «Литературной газете» та журналі «Дніпро». Безперечно, це були записи з вилученням тих текстів, які цензура вважала занадто гострими чи необ'єктивними. «Щоденник» вийшов під спільною обкладинкою «Україна в огні».

Сто п'ятдесят папок Довженкового архіву відкрили лише у 2013 р. Та частина «Щоденників», яка писана в повоєнний час, не менш трагічна, ніж «Щоденник» воєнний.

Чимало записів письменника лягло в основу творів «Україна в огні», «Зачарована Десна», «Поема про море», «Ніч перед боєм», «Повість полум'яних літ».

«Щоденник» засвідчив світоглядну кризу Довженка, пошук виходу з неї і віднайдення його.

Зі сторінок «Щоденника» перед нами постає людина, яка бачила далеко й глибоко. Часто погляди митця розбігалися з офіційною точкою зору. Він засуджував тоталітарну систему, яка виховувала кар'єристів і підлабузників, людей підозрілих і недовірливих, що відмовлялися мислити самостійно. Жити в такій атмосфері творчій, мислячій людині було важко.

Багато розповідей про героїзм народу в роки війни. Автор пише про героїчні вчинки всього народу: від дітей до старих дідів.

Митець роздумував над причинами масового зрадництва.

У «Щоденнику» майстерно поєднано авторське начало з публіцистикою.

✳ 2. Теорія літератури

Публіцистичність — це властивість за значенням публіцистичний (лат. *publicus* — суспільний, народний); сукупність ознак творів, у яких порушено актуальні світоглядні, політичні, духовні природоохоронні, етико-соціальні проблеми сучасності. Невід'ємними ознаками публіцистичності є: пафос, чітка авторська позиція; поєднання абстрактно-логічного й конкретно-образного мислення; злиття емоційного начала з раціональним; науковість прагнення всебічно осмислити явища; художня декларативність, полемічність з уявними опонентами, документальна точність факту й художня образність, метафоричність стилю, апеляція до образів-символів, вплив на громадську думку; лірико-публіцистичний висновок; філософський, етико-моральний, людинознавчий зміст. Публіцистичність є ознакою художніх творів, написаних під час війни або за складних політичних обставин (наприклад, у момент проголошення незалежності України) чи всенародної небезпеки й горя (наприклад у рік вибуху на ЧАЕС) на дуже важливі й животрепетні теми. До публіцистичних належать оповідання Довженка «Мати», «На колючому дроті», «Перемога», кіноповісті «Україна в огні» й «Повість полум'яних літ».

Головна тема «Щоденника» — Україна. Мотив Довженкової філософії представлений у таких аспектах:

1. Україна гине, її майже нема.

2. Кожен крок відступу буде оплачений великою кров'ю.

3. Порятунок українського народу в добрі і милосерді.

4. Український народ позбавлений історії.

5. Роздуми О. П. Довженка про мистецтво.

✳ 3. Сторінками історії

Аспект 1 «Україна гине. України більше нема»

2 липня 1942 року О. П. Довженко зробив такий запис: «Чи наш народ безсмертний? Чи вмирущий він в конечності своєї долі? Смертний, як і все, що

живе. Все йде, все минає. А невмирання наше довге українське, чи ж є воно життя, чи тільки кволе жалюгідне існування.

Нас, кажуть, більше за добру європейську державу. Ми є і нас нема. Де ми?»

Довженкові раптом відкрилася страхітлива істина: винищення українського народу в XX столітті йде жахливими темпами й моторошними методами. Кинута на поталу ворогові, Україна добивається, донищується німцями. Вивозять до Німеччини жінок і дівчат, хліб і цукор, вугілля й чорнозем. І нічому обороняти, Червона Армія відступає.

Аспект 2

У Довженка не було сумнівів у перемозі радянської зброї, але він знав, що кожен крок відступу буде оплачено великою кров'ю наступу. І ця кров буде здебільшого українською. Дивовижно глибоким є запис 12 липня 1942 року.

«Чи подивлюсь на пустелі, на кладовища, чи поплачу на руїнах і перелічу мільйони втрат — записує Довженко. — А потім умру від горя, щоб не бачити, як заселятимуть тебе, мати моя Україно, чужими людьми, як каратимуть твоїх недобитків синів і дочок за німецьке ярмо, за німецьких байстрюків, за каторжну працю в Німеччині, за те, що не вмерли вони з голоду і діждалися нашого приходу.

Прокурорів у нас вистачить на всіх, не вистачить учителів, бо загинуть в армії, не вистачить техніків, трактористів, інженерів, агрономів. Вони теж поляжуть у війні, а прокурорів і слідчих вистачить. Всі цілі і здорові, як ведмеді, і досвідчені в холодному своєму фахові. Напрактиковані краще од німців ще з 37-го року».

Щоб правильно зрозуміти Довженка, потрібно прочитати запис від 2 липня 1942 року.

«Якщо й станеться повернення наших людей на Батьківщину, то не на радість і спокій, не на працю, а в заслання і в наругу на все життя по Сибірах та Казахстанах як «німецьким зрадницям», «фашистським слугам», «зрадникам Батьківщини». Які великі страждання! В яку безодню горя впав мій народ і скільки горя ще жде його в майбутньому!»

Аспект 3

Автор «Щоденника» вважає, що порятунок українського народу — в добрі і милосерді. Смертям, моторошним випробуванням, безмірним стражданням мусять бути протиставлені не підозра й зарозуміла пиха, а милосердя й прощення.

Запис 25 травня 1942 року.

«Народу одпущено страждань такою мірою, такою новою небаченою мірою, про яку навіть і не підозрювало людство. Народ український загине в цій війні, товариші патетики. Не озлоблених, темних, жорстоких молодців треба посилати б за військом у трибуналах, а цілителів духовних ран і каліцтв, чутливих і розумних, що знають ціну крихітці добра в лиху годину.

Аспект 4

Наскрізним мотивом Довженкового щоденника є розмірковування про глибоку історичну Кривду.

Український народ позбавлений історії. Її ніхто не знає, бо її страшно знати, бо за таке знання розстріляють. На думку О. П. Довженка, народ силоміць позбавили його історії. Він паралізований духовно.

«Ніхто не хотів вчитися на історичному факультеті, — записує Довженко 1942 року. Посилали в примусовому плані. Професорів заарештували майже щороку, і студенти знали, що таке історія, що історія — це паспорт на загибель».

Як вважає автор, без історії не можна навчитися любити Батьківщину.

Учень зачитує запис від 20 травня 1942 року про те, що наші жінки одружуються з німцями.

«А найстрашніше — що дівчата не знають, що виходячи заміж за німця, вони зраджують Батьківщину. Їх не вчили Батьківщині — їх вчили класовій ворожнечі і боротьбі, їх не учили історії. Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців».

Коментар. У «Щоденнику» є запис, який стосується національної самокритики. Народились ці рядки внаслідок духовної кризи письменника, породженої відступом військ Радянської армії, обставинами особистого життя, втратами.

«… Ми дурний народ і невеликий, ми народ безцвітний, наша немов один до одного непошана, наша відсутність солідарності і взаємопідтримки, наше наплювательство на свою долю і долю своєї культури абсолютно разючі і об'єктивно абсолютно не викликаючи до себе ні в кого добрих почуттів, бо ми їх не заслуговуємо.

У нас нема справжнього почуття гідності і поняття особистої свободи існує у нас, як щось індивідуальне, анархічне, як поняття волі, а не як народнодержавне розуміння свободи, як усвідомлення необхідності. Ми вічні парубки. А Україна наша — вічна вдова. Ми удовині діти».

Аспект 5 «Роздуми О. П. Довженка про красу»

О. П. Довженко завжди був упевненим у тому, що митець покликаний народом показувати світові велич і красу життя.

Запис 11.12.1943

«Сьогодні записав од матері десять чудесних колядок і п'ять старих пісень. Так було приємно записувати. Просто сльози наверталися од радості чи зворушення. Колядки мати наспівувала. У неї лишився чудесний слух. Вона потонула у спогади дитинства і проспівала мені п'ять пісень улюблених свого батька, а мого діда, ткача Ярмоли, що дуже любив співати було за своїм верстатом…»

30 квітня 1944 року письменник робить такий запис: «Якщо вибирати між красою і правдою, я вибираю красу. У ній більше глибокої істини, ніж у одній голій лише правді. Істинне те, що прекрасне, і коли ми не постигнемо краси, ми ніколи не зрозуміємо правди ні в минулому, ні в сучаснім, ні в майбутньому.

Краса нас всьому вчить. Ця проста істина лишилася, проте не визнаною, особливо ворогами високих мастей і почуттів. Краса — високий учитель. Доказ цьому мистецтво — малярі, скульптори, архітектори, поети. Що б нам лишилося од Риму, од Ренесансу, коли б їх не було. У всьому людському я хочу шукати красу, себто істину».

Коментар. У «Щоденнику» передано перепади настрою автора, його психологічний стан. Звертають на себе увагу ті записи, які стосуються самого автора безпосередньо: «… Я вмру в Москві, так і не побачивши України» Перед смертю я попрошу Сталіна, аби перед тим, як спалити мене в крематорії, з грудей моїх вийняли серце і закопали його в рідну землю у Києві десь над Дніпром на горі. Пошли, доле, щастя людям на поруйнованій, скривавленій землі! Зникни, ненависть! Щезни, убозтво! Часом мені здається, що я вже вмер і давно лежу в ямі, і кожна звістка з України падає на мої груди, як могильна земля, заступ за заступом, що мене не тільки вже нема, а наче й не було ніколи. Неначе не створювала мене зовсім українська земля п'ятдесят один рік тому, не годувала хлібом і медом, не поїла думками, почуттями, не купала у віруваннях і звичаях нашого народу, не вкладала в мою душу ні своїх гордих героїчних поем, ні любові до себе, ні плачу, коли плакала сама, як удова в неволі.

Так, попросивши один раз хліба поради і одержавши камінь осуду, я, народжений для добра, похитнувсь і мовчки впав, як падає мертвий, і кров моя запеклась і присохла до сивого мого волосся…»

Із записів випливає думка про великий гуманізм автора, його налаштованість на добро, а не на зло чи на ненависть, помсту. Зі «Щоденника» перед нами постає величний образ автора — людини з глибоким мисленням, різносторонньою обдарованістю, яка безмежно любила свій народ і вболівала за нього. Слова Довженка тривожать душу, будять сумління, закликають не повторювати помилок історії.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

1. Дайте відповіді на питання

1. Які риси характеру О. П. Довженка простежуються в його «Щоденнику»?

2. Чи вірить О. Довженко в щасливе майбутнє свого народу (*на основі записів «Щоденника»*)?

3. У чому полягає трагізм творчої долі митця (*на основі «Щоденника»*)?

4. Чи порушено в «Щоденнику проблему духовності»?

5. Який висновок можна зробити після опрацювання щоденникових записів О. П. Довженка?

6. Продовжте речення: «Зі щоденникових записів О. П. Довженка я дізнався (дізналась)…»

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Опрацювати матеріал уроку за допомогою конспекту.
- Творча робота на тему «Щоденник» О. Довженка — важливий історико-літературний документ епохи».
- Прочитати кіноповість «Зачарована Десна».